

De plank gênant misgeslagen

Het j'accuse van hoogleraar Raemaekers tegen het huidige bestel van archeologische monumentenzorg in het najaarsnummer van de *ArcheoBrief* is een crie de coeur waarvan ik meen dat die serieus moet worden genomen. De auteur heeft vast nog heel veel andere nuttige dingen te doen, dus er moet wel een groot probleem zijn. Wat is er volgens de klokkenluider aan de hand? We gooien geld weg aan nutteloos onderzoek; wat er wel serieus wordt gedaan levert het verkeerde resultaat op, want een telefoonboek gespecialiseerde studies is voor opdrachtgevers niet interessant, terwijl die studies volgens Raemaekers bovendien kwalitatief ondermaats zijn wegens een chronisch gebrek aan middelen, gevolg van de misvatting dat archeologisch onderzoek zou kunnen worden gecalculeerd als ware het het bestek van een bouwproject. Wanneer, luidt zijn peroratie, onze vijanden dat straks, bij de evaluatie van de Monumentenwet, doorkrijgen, dan is het met ons gedaan. Bouwers en projectontwikkelaars hebben immers een oneindig veel krachtiger lobby dan die kleine archeologische wereld. Dan worden er straks alleen maar nog een paar echt grote projecten uitgevoerd, zakt de archeologisch werkgelegenheid in en droogt de studentenstroom op, met navenante gevolgen voor docenten en de kwaliteit van het universitaire onderzoek. Raemaekers besluit met een pleidooi voor ruimere middelen, wellicht een fonds, die aan werkelijk belangrijk onderzoek ten goede kunnen komen, zodat vernieuwende wetenschappelijke inzichten kunnen bloeien en groeien, en ook het publiek in den brede bereikt kan worden.

Alle hens aan dek, stop de persen, zou je denken. Maar klopt de waarneming, houdt de interpretatie steek, en is het “te wapen!” inderdaad terecht? Ik denk van niet, op geen van de drie door Raemaekers gesignaleerde punten. Laat ons die kort doornemen.

De waarneming dat er veel geld besteed wordt aan onderzoek dat geen of weinig inzicht in het verleden oplevert is op zichzelf juist. Daar zijn ze namelijk helemaal niet voor bedoeld. Van de gemiddeld 2.500 projecten die er jaarlijks in de Nederlandse archeologische monumentenzorg worden uitgevoerd, hoeft de overgrote meerderheid – in 2002 kwam de *Archeologiebalans* van de ROB op 85% – helemaal geen betekenisvolle inzichten over het verleden op te leveren. De meeste onderzoeken betreffen sondages: boringen en proefsleuven. Daarmee moet de vraag beantwoord kunnen worden of en in welke mate er belangwekkende cultuurhistorische resten in de grond aanwezig zijn (het is mijn specialisme niet, dus ik druk me wat algemener uit). Het democratisch gekozen en dus niet inhoudelijk deskundig bestuur in ons land moet daarmee een verantwoorde afweging kunnen maken of een plangebied in cultuurhistorische zin ontzien moet worden: de bouwvergunning weigeren dan wel laten aanpassen. Het is buitengewoon logisch dat daarvoor juist die gebieden in aanmerkingen komen om *in deze zin* onderzocht worden, waarvan de archeologische waarde onduidelijk is. Als die waarde al duidelijk was hoefde *met dit oogmerk* immers geen onderzoek te doen. Die logica staat zo pijnlijk haaks op de strekking van Raemaekers belangrijkste observatie dat daarmee wat mij betreft zijn hele betoog in duigen valt. Gelukkig biedt hij paradox op tegenstrijdigheid genoeg om het hier niet bij te laten. Hij redeneert dat er niemand bij zijn volle verstand, als hij alle vrijheid zou hebben, dezelfde sommen geld zou inzetten “zoals dat nu gebeurt” [sic], met zo'n mager resultaat. Neen, deze investering zou veel rendabeler zijn op locaties die wél een duidelijke archeologische waarde hebben. Dat haal je de koekoek. Want dat geld zou helemaal niet beschikbaar zijn als je het voor iets anders aanwendde. De essentie bij de evaluatie van de huidige, nog jonge Monumentenwet zal dan ook niet zijn of het archeologisch-wetenschappelijk nou zo veel meer heeft opgeleverd (wat nog te bezien valt), maar of we met z'n allen de indruk hebben dat het vroegtijdig in de planprocedures aandacht geven aan het zoveel mogelijk *in situ* bewaren van het bodemarchief effectief is geweest. Maar daar hoor je Raemaekers en zijn drie anonieme referenten niet over.

Raemaekers tweede grote steen des aanstoots, waarbij hij gul de hand in eigen boezem steekt, is dat we als we al aan wat serieuzere wetenschappelijke publicaties toekomen, er de verkeerde producten geleverd worden. Want welke opdrachtgever zit er nou op een 800 pagina's dik pak specialistische

diepgraverij te wachten? We moeten juist aardige publiekboekjes maken! Nou, ik ben daar een beetje van, en ik kan de collega's vertellen dat het maken van een aardig publieksboekje niet de wereld kost. Met een paar tienduizend euro's kom je een heel eind. Alleen vergt het wat overtuigingskracht, geloof in nut en noodzaak, verbeelding en creativiteit om te zorgen dat zoiets er komt. Talrijke voorbeelden uit de praktijk vallen kennelijk buiten het blikveld van onze Groninger somberaar.

Met het derde punt van Raemaekers requisitoir heb ik zelf direct te maken, en die handschoen neem ik graag op. Hij stelt dat het niveau van de wetenschappelijke publicaties die er dan uiteindelijk komen geen wezenlijke bijdrage levert aan het doel van de archeologie: betekenisvolle beeldvorming over het verleden. Dat raakt mij, aangezien ik namens de archeologische bedrijven bestuurslid ben van de SIKB (Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer – maar dat mag u vergeten), waar overheid, opdrachtgevers, uitvoerders en wetenschappelijke wereld onderhandelen, met last en ruggespraak, over de acceptabele kwaliteit van het product. Een soort SER, maar dan voor de uitvoering van werkzaamheden in de archeologische monumentenzorg (wat toch weer wat anders is dan archeologie *tout court*). Die partijen hebben elk hun eigen belang, brengen dat in, en komen tot een voor alle partijen acceptabel compromis waar de verschillende achterbannen zich aan horen te houden. Zo gaat dat in een net maatschappelijk arrangement. Opdrachtgevers zijn gebaat bij snelheid en kostenbewustzijn, uitvoerders bij eenduidige opdrachtgeving, de overheid bij optimaal beschermen van het bodemarchief, en de wetenschappers bij een zo hoog mogelijk inhoudelijk rendement. Als nu prof. Raemaekers constateert dat het resultaat niet aan zijn verwachtingen voldoet, moet hij dat niet in de ArcheoBrief zetten, maar zijn onderhandelaar in het onder de stichting ressorterende College van Deskundigen ter verantwoording roepen, of er desnoods zelf in gaan zitten.

De staart van Raemaekers betoog laat ik maar lopen. Het oproepen van dreigende vergezichten, waarin nota bene de SIKB-gesprekspartners van opdrachtgeverszijde als de kwaaië hond worden neergezet, heeft teveel van een self-fulfilling prophecy. De conclusie dat versmalling van de Monumentenwet tot een beperkt aantal grotere projecten een substantiële afname van de werkgelegenheid tot gevolg heeft, dat daarom het beroepsperspectief onaantrekkelijker wordt waardoor de studenteninstroom afneemt en dus de universitaire capaciteit krimpt en uiteindelijk de kwaliteit van onderzoek aantast (als “kaalslag van universitaire instituten” zo gelezen mag worden) – het is een aaneenrijging van doemdenkerige non sequiturs die voorkomt uit angst en bestaansonzekerheid waar een beetje professional toch tegen moet kunnen. Bijvoorbeeld dat er nog helemaal geen sprake is van een “ huidig bestel”, maar van een systeem dat er nog maar krap een jaar is en zich nog volop ontwikkelt. En dat je er zelf toch wel bij moet zijn, met visie, leiderschap, kwaliteit en je rol spelen. Nou vooruit, toch even de ongerijmdheden: een paar grote onderzoeksprojecten leveren toch even veel werkgelegenheid als heel veel kleine? In een snel gegroeide markt zal toch ook van een natuurlijke verzadiging sprake zijn? Is voorkoming van kaalslag van universitaire instituten een zowel noodzakelijke als voldoende voorwaarde voor een vitale beoefening van de archeologie, of uitvoering van de archeologische monumentenzorg in dit land? Een waarom is een fonds nodig om tot mooie publieksboekjes te komen?

Riemer Knoop

werkt bij Gordion Cultureel Advies en

is tot 1-1-2009 namens de Vereniging Ondernemers in Archeologie bestuurslid van de Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer

Graag wil ik Evert van Ginkel, Marten Verbruggen, Caroline Leeftang en Wim Hupperetz voor hun commentaren danken.